

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-49>

УДК 330.341.4:332.135

ВАСИЛЬЦІВ Тарас

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

ЛЕВИЦЬКА Ольга

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0001-8174-9918>

e-mail: o.levytska@gmail.com

КРАВЧИК Юрій

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2780-5605>

e-mail: yurii.kravchuk@khnmu.edu.ua

ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ¹

У дослідженні наголошено на об'єктивно існуючій потребі, а також проблематиці забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні, зокрема в умовах критично гострої економічної та соціальної нестабільності, обумовленої повномасштабною війною і її наслідками. Метою дослідження визначено наукове обґрунтування інструментів стимулювання та забезпечення місцевого економічного розвитку України в умовах нестабільності. Показано, що в умовах повномасштабної війни перед регіональними соціально-економічними системами України постали такі виклики, як масштабні зовнішні і внутрішні міграції населення, поглиблення проблем депопуляції, скорочення зайнятості та кількості робочих місць через припинення діяльності або релокацію підприємств, зростання прекаризації на ринку праці і соціально-трудова незахищеність вразливих категорій населення, розвиток галузево-структурних дисбалансів та посилення кадрових проблем на ринках праці. Обґрунтовано базисні засади двох стратегій регіональної політики в частині стимулювання місцевого економічного розвитку: (1) стабілізаційний, (2) проактивний. Вказано на стратегічну мету кожного з цих підходів, а також визначено сукупність інструментів, впровадження яких дозволяє активізувати процеси місцевого економічного розвитку в Україні в сучасних умовах нестабільності.

Ключові слова: регіони, території, громади, державна регіональна політика, просторовий розвиток, місцевий розвиток, війна, нестабільність, виклики, інструментарій регулювання.

VASYLTSIV Taras, LEVYTSKA Olha

SI «M. Dolishniy Institute of Regional Studies of National Academy of Sciences of Ukraine»

KRAVCHYK Yurii

Khmelnytskyi National University

TOOLS FOR PROMOTING LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF INSTABILITY

The research emphasizes the objectively existing need, as well as the problems of ensuring local economic development in Ukraine, in particular under conditions of critically acute economic and social instability caused by a full-scale war and its consequences. The purpose of the study is to determine the scientific justification of the tools for stimulating and ensuring the local economic development of Ukraine under the instability. It is shown that in the conditions of a full-scale war, the regional socio-economic systems of Ukraine faced such challenges as large-scale external and internal migrations of the population, deepening of depopulation problems, reduction of employment and the number of jobs due to the cessation of activities or relocation of enterprises, the growth of precarization in the labor market and social and labor insecurity of vulnerable categories of the population, the development of sectoral and structural imbalances and the strengthening of personnel problems in the labor markets. Accordingly, the latest challenges have become the main causes of destabilization of the spatial development of Ukraine's economy. The results of the analysis made it possible to identify, firstly, the significant typicality of existing problems, secondly, the significant resource limitations of local self-government bodies, thirdly, the need to involve innovative solutions, fourthly, the relevance of developing practices of intermunicipal socio-economic cooperation and integration of efforts in this way, fifthly, the need for a systemic and strategic approach, when based on visions, strategies and development programs, investment passports of territorial communities, a single coordinated regional master plan of industry specialization and development will be formed. The basic principles of two regional policy strategies in terms of stimulating local economic development are substantiated: (1) stabilization, (2) proactive. The strategic goal of each of these approaches is indicated, as well as a set of tools is defined, the implementation of which allows to activate the processes of local economic development in Ukraine under current conditions of instability.

Keywords: regions, territories, communities, state regional policy, spatial development, local development, war, instability, challenges, regulatory tools.

¹ Виконано у межах виконання НДР «Трансформація моделі просторового розвитку економіки України» (№ д. р. 0122U002050).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією зі значних вад державного управління в новітній історії України, яка має критично негативні системні наслідки, стала неефективна державна політика в частині забезпечення рівномірного просторового розвитку. Спершу це позначилося на занепаді сіл та їх знелюдненні, частковому чи навіть повному вимиранні, надалі – посиленні депресивності сільських і віддалених територій і на тепер – надмірній диференціації що ділової активності, що якості життя в обласних центрах й низці великих міст регіону на противагу решти територіям, зокрема сільським, гірським, прикордонним, віддаленим від центрів алокації великого бізнесу.

Відсутність роботи, перспектив розвитку, нерозвиненість загальної та соціальної інфраструктури тощо, як наслідки вказаного вище, стали провідними чинниками масової зовнішньої трудової та освітньої міграції, а також внутрішньої міграції населення до великих міст та інших регіонів.

На тлі цих процесів відбувалася реформа децентралізації в Україні, коли, наприклад, у Львівській області утворилося 73 територіальних громади, до складу кожної з яких входять сільські поселення. Більшість громад мають у своєму складі території з високим рівнем депресивності, відповідно успадкували увесь спектр проблематики відносно забезпечення їх життєздатності. Ресурсні можливості громад дійсно зросли, однак на разі практики активного вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку поодинокі.

Проблеми недостатньо ефективною просторовою політики в Україні значно посилюються в умовах повномасштабної війни.

Вказане підтверджує, що питання забезпечення місцевого економічного розвитку в регіонах України актуальне, особливо з позиції зміцнення конкурентоспроможності внутрішнього ринку праці й стабілізації міграційних процесів, подолання їх негативних наслідків для населення і регіональної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні засади місцевого економічного розвитку, функціонування громад та прикладні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування докладно вивчені і висвітлені у дослідженнях І. Сторонянської та Х. Патицької [12, с.5-9], І. Дегтярьової [5, с.147], Г. Возняк та ін. [14, с.41-45], В. Негоди [9, с.369-375], інших науковців. Шляхи реалізації інструментарію стимулювання економічного розвитку та зміцнення конкурентоспроможності економіки територіальних громад в Україні узагальнено і проаналізовано у публікаціях Р. Августина та І. Демків [1, с.29-31], М. Бурика, О. Ромахової та І. Алексеєнко [3, с.50-61], В. Наконечного [8, с.283-289], М. Біль [2], З. Варналія, Р. Лупака і С. Рудика [4, с.5-9] та ін.

Безпекові виклики та роль місцевого самоврядування у відбудові економіки в умовах війни представлені у працях Дорофєєва О.В. [6, с.451-455], М. Миколайчука та І. Лесик [7]. Пирого та М. Пирого [10, с.118-121], Н. Прокопенко, А. Лазаревої і Л. Мунтян [11, с.228-241].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, проблематика ефективних просторових реформ та якісних інституційних змін, зокрема в умовах кризи, все ще залишається недостатньо розробленою. Йдеться про, по-перше, значну типовість існуючих проблем, по-друге, істотну ресурсну обмеженість органів місцевого самоврядування, по-третє, потребу у залученні інноваційних рішень, по-четверте, актуальність розвитку практик міжмуніципальної соціально-економічної співпраці та інтеграції таким чином зусиль, по-п'яте, потребу в системно-стратегічному підході, коли на основі візій, стратегій і програм розвитку, інвестиційних паспортів територіальних громад буде сформовано *єдиний узгоджений регіональний генеральний план галузевої спеціалізації та розвитку*.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування інструментів стимулювання та забезпечення місцевого економічного розвитку України в умовах нестабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За будь-якого підходу до формування та реалізації інструментарію забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні, відповідна політика має реалізуватися згідно спеціально відведеного в таких цілях генерального плану, що дозволяє узгодити галузеву спеціалізацію громад та територій, визначити розміщення стратегічних видів економічної діяльності, галузей та підприємств/об'єктів, значно деталізувати пріоритети і завдання смарторієнтованого просторового розвитку та, що головніше, регіональній владі чітко ідентифікувати, яку допомогу і який ресурс спрямовувати в ту, чи іншу громаду. На загал, це найбільш раціональний метод, адже громади мають реалізувати політику розвитку всіх видів економічної діяльності (іншими словами – малого і середнього підприємництва), тоді як регіон –

пріоритетні. У перспективі регіональні програми підтримки малого підприємництва мають відійти у минуле, адже це яскраво виражена прерогатива місцевої влади.

Таким чином політика стимулювання місцевого економічного розвитку має спрямовуватися разом на подолання перешкод, адже саме вони стали тригерами наростання існуючих проблем, та формування і ефективного використання наявного економічного й іншого потенціалу громади і її територій аби перетворити його на реальні можливості й досягти визначених перспектив.

При тому, очевидно, що не всі перешкоди можливо ефективно ліквідувати у короткостроковій перспективі, тим більше з огляду на існуючу повномасштабну війну та її наслідки, які у меншій мірі, але все ж стосуються й західних регіонів України. До прикладу, складними залишаються питання масштабних інвестицій та залучення окремих видів ресурсів, особливо інтелектуально-кадрового капіталу, подолання проблеми депопуляції сільських поселень і т. п. Однак, важливо створити передумови для уможливлення відповідних зрушень якщо не в коротко-, то, принаймні, у середньо- чи довгостроковій перспективі.

У частині проблем виходу на траєкторію сталого висхідного розвитку місцевої економіки, то вони в основному зводяться до економічної активності та створення нових бізнес-одиниць, нарощення виробничих потужностей і масштабування господарської діяльності, а також розвитку як загальної, так і всіх інших елементів інфраструктури. Відтак, необхідно активувати, однак і диференціювати інструментарій політики місцевого економічного розвитку, орієнтований на збільшення чисельності діючих мікро-, малих, середніх та великих підприємств/суб'єктів господарювання. При тому, важливо розуміти, де і який бізнес буде розвиватися, оскільки відповідні перспективи дуже тісно пов'язані з потребами суб'єктів господарювання, особливо реального сектора економіки, у енергетичних ресурсах, транспортному сполученні, складських та виробничих приміщеннях і т. п., з одного боку, а також антропогенним впливом бізнесу на навколишнє середовище, екологічний стан територій громади, її культурно-туристичну привабливість, автентичність тощо, з іншого. Наявність відповідного генерального планування важлива й у контексті подальшого напрацювання проєктів державно-приватного партнерства у сенсі спільної участі місцевої громади та бізнесу, інших інвесторів у розвитку загальної, а також соціальної та бізнес-інфраструктури, включно з центрами підтримки бізнесу, коворкінгами, бізнес-інкубаторами та школами підприємницької діяльності для місцевого населення.

Потрібно вести мову про те, що власний ресурсний потенціал і можливості наявні практично у всіх територіальних громадах регіону, включно з гірськими та сільськими. При тому, для більшості громад характерна наявність сільськогосподарських угідь для сільського господарства, переробки сільськогосподарської продукції та здійснення інших суміжних видів господарювання [4]. Значна частина територій придатна для розміщення об'єктів промисловості та інших галузей реального сектора економіки. Регіон має вигідне географічне положення, обумовлене його сусідством з країнами Європи, а це означає можливості для поступу транспорту і логістики. Львівщина також характеризується високим рівнем туристичної привабливості, адже знаходиться у Карпатському регіоні та має розвинені культурні традиції. Таким чином, громади регіону мають достатній економіко-ресурсний потенціал для забезпечення активізації та ефективізації місцевого економічного розвитку.

Наявні й відповідні перспективи, які хоча й залежать від припинення війни та швидкої повоєнної відбудови нашої країни, однак у меншій мірі в порівнянні з іншими регіонами. Бачення перспектив не менш важливий аспект на шляху якісного планування й стратегування місцевого економічного розвитку, коли дозволяє розуміти: а) часові межі зростання; б) місткість ринків та обсяги і структуру внутрішнього продукту за досягнення планових параметрів розвитку; в) обсяги і якість ресурсного забезпечення, необхідного для втілення реформ.

Відносно регіонального ринку праці характеристики перспектив дозволяють ще на етапі планування розуміти кількісно-кваліметричні параметри відповідного кадрового забезпечення, потрібного для задоволення потреб нової зростаючої і конкурентоспроможної економіки територіальних громад та регіонів в цілому, та належним чином реформувати (узгоджено до цих процесів) систему освіти, підготовки і перепідготовки кадрів [2].

Таким чином, визначений вище підхід зумовлює формування системи інструментів місцевого економічного розвитку за двома напрямками (векторами): а) стабілізаційним, б) проактивним (рис. 1), що логічно, коли перший передбачає інструментарій короткострокового впливу, скоріше, навіть – втручання в процеси і, по суті, має оперативний регулюючий характер (до прикладу, подолання проблеми соціальної вразливості територій, техногенних загроз, допомоги релокованому чи місцевому бізнесу, який опинився у скрутній ситуації і т. п.) та другий стосується в більшій мірі заходів, наслідки яких проявляються в стратегічній перспективі, адже кроки у цьому керунку більш м'які і здебільшого не стосуються прямого впливу на економічних агентів чи населення, а покликані сформувати бажане сприятливе середовище для активізації приватного малого підприємництва, більш комфортного життя і праці місцевого населення, розвитку та покращення твердої інфраструктури, інвестицій у довгострокові та соціально орієнтовані проєкти тощо.

Відтак, у межах першого напрямку політики здебільшого застосовуються більш жорсткі адміністративні методи регулювання, а головним суб'єктом виступають регіональні органи влади та органи

місцевого самоврядування, тоді як за другого – економічні методи з якнайширшим залученням стейкхолдерів – бізнесу, місцевого населення, громадських активістів, недержавних організацій, зовнішніх суб'єктів, відповідно, інструментарій тут, як правило, передбачає колективний підхід, як от – державно-приватне партнерство, публічно-приватні, у т.ч. револьверні, фонди, аутсорсинг, бюджети участі, міжмуніципальну співпрацю, створення фінансово-ресурсних та координуючих площадок.

По суті, стабілізаційний вектор місцевої економічної політики стосується роботи з тим, що є, а саме – існуючими підприємствами та місцевим бізнесом, наявною інфраструктурою та інвестиційними майданчиками, інтелектуально-кадровим потенціалом та іншим ресурсним забезпеченням, параметрами соціально-економічної та демографічної ситуації, які склалися на територіях громади. Відповідно, проактивний напрям орієнтується на процеси розширеного відтворення у найбільш важливих характеристиках суспільного розвитку – діловій активності населення, технологічній модернізації економіки та соціальної й економічної інфраструктури, інноваційно-технологічному поступі і зміцненні конкурентоспроможності підприємств базових видів економічної діяльності, інституційних змінах та структурних реформах, нарощенні інтелектуально-кадрового потенціалу, врешті-решт – у внеску місцевої економіки у соціально-економічний розвиток регіону чи навіть країни.

Рис. 1. Інструменти політики активізації місцевого економічного розвитку

Джерело: авторська розробка

Позаяк, обидва з напрямів мають бути належним чином представлені й узгоджені в системі місцевої економічної політики та інституціалізованими у межах відповідного документу стратегічного планування розвитку – *Програмі соціально-економічного розвитку громади*, яка має визначатися не лише основою, візією та загальним керівництвом для всіх інших видів планування, ключовим елементом планування територіального розвитку, але й орієнтувати суспільство на системне врахування та комплексний підхід при вирішенні всього спектру соціально-економічних проблем територій. Фактично,

Програма має стати *дорожньою картою з відповідними заходами, логікою і послідовністю їх впровадження, чітким баченням фінансово-ресурсного забезпечення* і т. п. у процесі досягнення завдань і цілей Стратегії розвитку громади, а вже її подальшим продовженням стануть Інвестиційні паспорти/карти громади і її територій.

Потрібно зауважити, що на сьогодні в Україні розроблено та використовується необхідне методичне і нормативно-правове забезпечення розробки стратегій і програм розвитку територій та громад. Водночас, розуміємо, що це лише концепт і загальна схема розробки документів такого роду стратегічного планування, тоді як кожна громада має власну специфіку, ресурсні можливості й конкурентні переваги, які мають бути врахованими, визначено роль і внесок громади у загальний соціально-економічний поступ регіону як цілісної системи.

При тому загальними елементами програм соціально-економічного розвитку громад доцільно визначити: аналіз стану і тенденцій соціально-економічного розвитку громади, ідентифікація проблем розвитку територій; цілі, завдання та індикатори моніторингу; терміни, етапи, механізми та інструменти реалізації заходів; прогноз очікуваних соціально-економічних результатів виконання Програми.

Важливо наголосити на тому, що ініціатива відносно розробки, ухвалення й реалізації Програми має йти безпосередньо від органу місцевого самоврядування. У випадку нав'язування відповідної практики «з гори» (від регіональних чи центральних органів влади) або за іншої зовнішньої ініціативи, по-перше, не буде напрацьовано якісного документа (головно з причини не врахування специфічних особливостей функціонування і розвитку громади, перешкод та можливостей, які якнайкраще відомі саме на місцях) та, по-друге, не буде належного зацікавлення у реалізації положень цього документа. На сьогодні, в умовах активізації зовнішньої підтримки України з боку інших країн та зокрема організацій міжнародної, у т. ч. фінансової, технічної допомоги, органи місцевого самоврядування отримали широкий спектр пропозицій щодо допомоги в стратегічному плануванні місцевого економічного розвитку, якою важливо скористатися. Та все ж навіть у такому кейсі, участь керівництва громади та фахівців провідних структурних підрозділів економічної і соціальної сфер не тільки потрібна, а є обов'язковою. Вони мають не тільки надати експертам всю необхідну інформаційну та організаційну підтримку, але й брати пряму активну участь у виробленні стратегічних рішень та не банально супроводжувати, а курувати відповідні процеси від ухвалення рішення про розробку Програми, формування інформаційно-аналітичної бази даних, здійснення соціологічних досліджень і експертних фокус-груп, узагальнення та аналізування всієї зібраної інформації, до формування робочої групи і виконавців, складання положень технічного завдання, визначення принципів і структури, безпосереднього формування Програми (ідентифікація ресурсних можливостей та факторних конкурентних переваг, узагальнення інституціональних проблем територій, напрацювання комплексу програмних заходів), схвалення Програми, управління реалізацією її заходів та контролю за перебігом виконання, досягнення проміжних та загальних результатів, цілей і завдань Програми.

Важливо аби під час напрацювання тих, чи інших ініціатив до спільної роботи залучалися представники громадськості, бізнесу (як місцевого, так і потенційних інвесторів), науково-дослідного, інноваційно-технологічного секторів, ІКТ. Участь останніх дозволить в подальшому активувати зрушення в частині розвитку цифрової інфраструктури та нарощення обсягів цифрових комунікацій, у т. ч. на ринку праці громади і в його сегментах, створення цифрових онлайн-Інвестиційних карт та цифрового контролю аспектів місцевого економічного і соціального розвитку.

Можна зі всією впевненістю констатувати, що етап контролю реалізації заходів Програми більш важливий, аніж її розробка як така. Підтвердженням цієї тези є те, що, на жаль, превалуюча більшість стратегій і програм місцевого економічного розвитку, що були розроблені, ухвалені та реалізувалися у громадах Львівської області, не досягли своїх завдань і цільових орієнтирів [10]. На те є як об'єктивні (війна, все ще короткий часовий лаг, ін.), так і суб'єктивні причини. Останні, власне, включають відсутність зацікавленості (часто створення представниками влади штучних перепон, ненадання повноцінної інформації через сприйняття зовнішніх експертів конкурентами) з боку органів місцевого самоврядування і їх слабку участь у формуванні документів; прорахунки під час стратегічного планування, коли, наприклад, не були чітко ідентифіковані обсяги та джерела формування потрібного ресурсного, зокрема фінансового, забезпечення програмних заходів; відсутність постійно діючого контролю реалізації заходів Програми. Погано, що практикою багатьох стратегій і програм стала їх розробка не в якості інструментарію планування розвитку громад, а для звітування перед громадою, вищими органами влади, іншими громадами, інвесторами тощо про наявність відповідних ініціатив. У такому кейсі перегляд ефективності політики та стану досягнення визначених цілей і завдань не проводився.

На противагу, кращі практики мають передбачати належний механізм контролю, зокрема підготовку органом місцевого самоврядування звітів про хід виконання планових заходів, відповідно, залучення і використання в таких цілях фінансових і інших ресурсів, розгляд ходу виконання заходів Програми на сесіях зі залученням зовнішніх аналітиків, експертів, громадських діячів.

Ключове місце у програмах місцевого соціально-економічного розвитку громад закономірно відводиться плановим заходам і їх ресурсному забезпеченню. При тому, місцеві бюджети обмежені, відтак, органи місцевого самоврядування не здатні реалізувати масштабні інвестиційно-інфраструктурні проекти, а,

почасти, окремі території банально не спроможні їх «прийняти» через малу чисельність населення і, відповідно, обмеженість внутрішнього ринку, відсутність робочих рук, суспільний супротив антропогенному навантаженню, брак коштів та трудових ресурсів на обслуговування елементів новозбудованої інфраструктури і т. п.

З огляду на вказану обставину стратегічне планування місцевого економічного розвитку має мати не тільки програмну, але й проектну основу. Іншими словами, важливо визначити певну обмежену кількість стратегічних проектів, які будуть реалізуватися або з прив'язкою до конкретних локацій, або на певних територіях громади.

Проекти першого типу передбачають створення об'єктів (т. зв. капітальні проекти), на базі яких буде локалізуватися економічний, зокрема інвестиційний, техніко-технологічний, виробничий та транспортно-логістичний ресурс, тоді як другого – стимулювання потрібних процесів (т. зв. процесні проекти), покликані ініціювати структурні зміни та інституційні реформи, а також забезпечувати усунення деформацій і диспропорцій соціально-економічного розвитку територій громади.

Диференціація проектів на капітальні та процесні дозволить, по-перше, застосувати різний, більш доцільний та ефективний інструментарій; по-друге, підтримувати обидва типи проектів; по-третє, визначити відповідальних в організаційній структурі органу місцевого самоврядування диференційовано за кожен зі векторів поступу; по-четверте, по різному підійти до ідентифікації джерел, а також обсягів залучення потрібного ресурсу, головно – фінансового; по-п'яте, розмежувати контроль, а, відтак, підвищити якість і ефективність менеджменту за кожним зі векторів місцевої економічної політики. Варто вказати, що виокремлення інфраструктурних проектів важливо й з позиції накопичення позитивного досвіду представників місцевої влади у цій сфері, яка одна з найпроблематичніших у системі державного управління в Україні в цілому.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Реалізація політики стимулювання місцевого економічного розвитку потребує свого ретельного стратегічного планування та інституціоналізації у відповідних програмних документах, з-поміж яких провідними є стратегія та програма соціально-економічного розвитку, інвестиційні паспорти.

Характер інструментів місцевих програм соціально-економічного розвитку передбачає своє спрямування на подолання перешкод і проблемних аспектів функціонування місцевої соціально-економічної системи та реалізацію наявного в неї потенціалу і досягнення визначених стратегічних перспектив. При цьому інструменти, необхідні для імплементації, визначаються за двома векторами регулювання – (1) стабілізуючим, орієнтованим на оперативне втручання задля коригування перебігу процесів, нівелювання існуючих викликів та загроз, ліквідацію їх наслідків, збереження наявних активів і потенціалу, та (2) проактивним зі стратегічним характером регулювання задля формування середовища поширення позитивних практик і становлення потрібних структурних співвідношень.

Попри об'єктивно існуючу специфіку громад, важливо аби політика забезпечення місцевого економічного розвитку передбачала дієві заходи в сферах: розвитку транспортно-логістичних хабів та локально-інтегрованих структур; створення нових підприємств і техніко-технологічної модернізації існуючих, особливо у галузях реального сектору економіки з високим рівнем глибини переробки продукції і доданої вартості; реалізації існуючого економіко-ресурсного потенціалу громади; стимулювання підприємницької активності населення, зокрема на сільських територіях; поглиблення міжмуніципальної співпраці громад; поширення смарт- та розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури, ін.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізування структурних змін і реформ на місцевому рівні.

Література

1. Августин Р., Демків І. Інструментарій політики розвитку та зміцнення конкурентоспроможності економіки територіальних громад. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 28-33. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-4>.
2. Біль М.М., Левицька О.О. Потенціал активізації зайнятості населення об'єднаних територіальних громад західних та центральних областей України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.92>.
3. Бурик М., Ромахова О., Алексеєнко І. Перспективи розвитку територіальних громад після завершення війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14 (28). С. 50-61.
4. Варналій З.С., Лупак Р.Л., Рудик С.А. Засоби стимулювання розвитку малого підприємництва на сільських територіях у системі державної політики подолання диспропорцій економічної безпеки України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2017. № (53). С. 5-9.
5. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 4. С. 141-148.

6. Дорофєєв О.В. Напрями формування співпраці територіальних громад у сфері забезпечення місцевого економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 68-73. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-68-73>.
7. Миколайчук М.М., Лесик О.В. Інструменти розвитку та повоєнного відновлення територій України: аналітичний огляд. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-10>.
8. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 283-289.
9. Негода В.А. Пропозиції щодо удосконалення правових механізмів з реалізації реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2020. № 8. С. 369-395.
10. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. 2023. Т.1. Вип. 77. С. 117-123. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029/277209>.
11. Прокопенко Н., Лазарева А., Мунтян Л. Розвиток територіальних громад у воєнний період. *Наукові перспективи*. 2023. № 5 (35). С. 228-241.
12. Стороняньська І.З., Патицька Х.О. Спеціальні економічні зони як інструмент стимулювання місцевого економічного розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2022. № 3. С. 3-9.
13. Vasylytsiv T., Biletska I., Mulska O. Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland's experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. № 43(2), pp. 276-287.
14. Voznyak H., Patytska Kh., Mulska O., Zherybylo I., Sorokovyi D. Resilience of territorial communities amid the war against Ukraine: The role of budgetary instruments. *Public and Municipal Finance*. 2024. № 13(1), pp. 41-54. doi:10.21511/pmf.13(1).2024.04.

References

1. Avgustyn, R., Demkiv, I. (2023). Toolkit of development policy and strengthening the competitiveness of the economy of territorial communities. *Modeling the development of the economic systems*, (2), 28-33. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-4>.
2. Bil, M.M., Levytska, O.O. (2019). The potential for increasing the employment of the population of the united territorial communities of the western and central regions of Ukraine. *Efficient economy*, (12). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.92>.
3. Buryk, M., Romakhova, O., Alekseenko, I. (2023). Prospects for the development of territorial communities after the end of the war. *Scientific innovations and advanced technologies*, 14(28), 50-61.
4. Varnaliy, Z.S., Lupak, R.L., Rudyk, S.A. (2017). Means of stimulating the development of small entrepreneurship in rural areas in the system of state policy of overcoming disparities in the economic security of Ukraine. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, (53), 5-9.
5. Degtyareva, I. (2010). Theories of regional development and their evolution as the basis of modern regional management. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, (4), 141-148.
6. Dorofeev, O.V. (2023). Directions of formation of cooperation of territorial communities in the field of ensuring local economic development. *Business Inform*, (1), 68-73. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-68-73>.
7. Mykolaichuk, M.M., Lesyk, O.V. (2023). Tools for the development and post-war reconstruction of the territories of Ukraine: an analytical review. *Problems of modern transformations. Series: Law, Public Management and Administration*, (7). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-10>.
8. Nakonechnyi, V.V. (2014). The main global models of local self-government: a comparative analysis. *Theory and practice of public administration*, (1), 283-289.
9. Negoda, V.A. (2020). Proposals regarding the improvement of legal mechanisms for the implementation of the reform of the territorial organization of power and local self-government on the basis of decentralization. *Public administration and regional development*, (8), 369-395.
10. Pyroga, I.S., Pyroga, M.I. (2023). The role of local self-government in reconstruction under martial law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser.: Law*, 1(77), 117-123. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029/277209>.
11. Prokopenko, N., Lazareva, A., Muntyan, L. (2023). Development of territorial communities during the war period. *Scientific perspectives*, 5(35), 228-241.
12. Storonyanska, I.Z., Patytska, Kh.O. (2022). Special economic zones as a tool for stimulating local economic development. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, (3), 3-9.
13. Vasylytsiv, T., Biletska, I., Mulska, O. (2021). Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland's experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(2), 276-287.
14. Voznyak, H., Patytska, Kh., Mulska, O., Zherybylo, I., Sorokovyi, D. (2024). Resilience of territorial communities amid the war against Ukraine: The role of budgetary instruments. *Public and Municipal Finance*, 13(1), 41-54. doi:10.21511/pmf.13(1).2024.04